

АКТУАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ РАЗВІЦЦА АПК РЭСПУБЛІКІ І РОЛЯ НАВУКІ Ў ІХ ВЫРАШЭННІ

Становішча, якое склалася ў аграпрамысловым комплексе Беларусі на пачатак 1995 г., можна ацаніць як надзвычайнае і катастрофічнае.

Спад вытворчасці ў мінулым годзе на сельскагаспадарчых прадпрыемствах усіх формаў уласнасці ў параўнанні з сярэднегадавой вытворчасцю ў 1988—1990 гг. склаў 30%. Вытворчасць ялавічыны (у жывой вазе) у 1994 г. у параўнанні з 1990 г. паменшылася на 38%, малака — на 27, свініны — на 42%. Калі ва ўсе папярэднія пасляваенныя гады назіраўся прыкметны рост вытворчасці ў аграрным сектары, дык апошнія гады мы коцімся ўніз, і пакуль яшчэ цяжка сказаць, калі гэта зніжэнне спыніцца. Прынамсі, гаварыць пра тое, што гэта аббудзецца ўжо сёлетні, рэальных асноў няма. У земляробстве прыпынены працы па павелічэнні ўрадлівасці глебаў.

Па папярэдніх даных, узровень унясення мінеральных угнаенняў павысіўся да 80 кг/га ворыва, што больш чым у 2,5 раза менш у параўнанні з 1990 г., а аб'ёмы ахоўных мерапрыемстваў паменшыліся на 43%.

Дасягнуты раней высокі патэнцыял урадлівасці глебаў дазваляў да цяперашняга часу стабілізаваць працэс мінеральнага жыўлення раслінаў і прадукцыйнасці рэзкі спад ураджайнасці. Аднак працэсы дэградацыі ўрадлівасці глебаў ужо становяцца прыкметнымі: у чвэрці раёнаў рэспублікі адбываецца памяншэнне запасаў гумусу, фосфару, калію, адбываецца падкисленне глебаў. Зменшыўся рэсурсны патэнцыял АПК і па іншых яго складальніках: плошчы раллі, колькасці працаўнікоў, якія заняты ў сельскагаспадарчай вытворчасці, асноўных вытворчых фондаў.

Працягваецца скарачэнне асноўных ключавых элементаў машына-трактарнага парка: трактараў і камбайнаў. У апошнія чатыры гады парк трактараў зменшыўся на 9,8 тыс. машын або на 7%, а збожжавых камбайнаў — на 6,1 тыс. штук, г. зн. на 20%. Да заняпаду прыходзіць самае каштоўнае для будучай сельскай гаспадаркі — выкарыстанне дасягненняў навукі і тэхнікі. Практычна знішчаецца створаны пакаленнямі вучоных генафонд высокапрадукцыйнай жывёлы і птушак, згортваецца селекцыя, насенняводства, іншыя прыярытэты і асноўныя накірункі даследаванняў.

Скарачаюцца дзяржаўныя праграмы жыллёвага і культурна-бытавога будаўніцтва, узвядзення аб'ектаў газіфікацыі, дарог электрыфікацыі, водазабеспячэння і тэлефанізацыі на сяле. Адбываецца спад ужывання насельніцтвам асноўных прадуктаў харчавання, якое нават у лепшыя гады не заўсёды было збалансаваным для нармальнай жыццядзейнасці чалавека. Адначасова ў выніку нізкай пакупной здольнасці насельніцтва і неразвітасці рынку стварылася ўяўнае становішча затаваранасці магазінаў прадукцыяй сельскай гаспадаркі.

Асабліва згубным для аграпрамысловага комплексу з'явіўся цэнавы дыспарытэт, які абвастрыўся. Па разліках эканамічнай службы Мінсельгаспрада, цэнавы дысбаланс паміж прадукцыяй, якая вырабляецца прамысловасцю і сельскай гаспадаркай, быў не на карысць апошняга і склаў у 1994 г. вышэй за 4 трлн руб.

Адначасова рэзка скарацілася дзяржаўная падтрымка фінансавымі рэсурсамі. Сродкі, якія выдзяляюцца сялу з бюджэту, паменшыліся ў параўнанні з папярэднім перыядам мінімум у 3 разы. Шмат якія эканамісты-неааграрнікі, сумняваючыся ў неабходнасці дзяржаўнай падтрымкі АПК, спасылаюцца на даволі высокі, на іх думку, узровень рэнтабельнасці ў сельскай гаспадарцы. Ён складаў у 1990 г. 42,6%, 1991 — 50,0, 1992 — 52,8, 1993 — 22,8, 1994 г. — 15,3%.

Аднак выкарыстанне гэтага паказчыка ва ўмовах інфляцыі некарэкт-

на: ён не дае аб'ектыўнай ацэнкі ў сельскай гаспадарцы з прычыны страты свайго значэння як цэнаўтвараючага фактару.

Дадатковым фактарам, які прыводзіць да скарачэння вытворчасці, з'явілася складзеная сістэма крэдытавання аграпрамысловага комплексу:

па-першае, сельская гаспадарка не мае магчымасці з прычыны сваёй тэхналагічнай спецыфікі весці нармальную дзейнасць без дастатковых сезонных і доўгатэрміновых крэдытаў і авансавых выплатаў за прадукцыю, якая вырошчваецца;

па-другое, памеры крэдытаў не забяспечваюць паўнату працэсу, у 1994 г. у параўнанні з 1991 г. сума крэдыту ўзрасла нямногім болей, чым у 4 тыс. разоў, а цэны на матэрыяльна-тэхнічныя рэсурсы амаль у 23 тыс. разоў. І гэта пры значным адставанні цэн на сельскагаспадарчую прадукцыю. Яшчэ больш складанае становішча складаецца ў інвестыцыйнай дзейнасці;

па-трэцяе, умовы крэдытавання пад прызмерна высокія працэнты непрымальныя для сельскагаспадарчых тавараўтворцаў.

Дзеючы эканамічны механізм не ўлічвае і такую асаблівасць сельскай гаспадаркі, як выкарыстанне зямлі ў якасці асноўнага сродку вытворчасці. Падтрымка і паляпшэнне ўрадлівасці глебы не стала стратэгічнай задачай дзяржаўнай аграрнай палітыкі:

— па-першае, не былі створаны ўмовы для ўкладання сродкаў на гэтыя мэты, што магчыма толькі пры дастатковай даходнасці галіны;

— па-другое, практычна адсутнічала прамая дзяржаўная падтрымка рашэння гэтай задачы.

Ні першая, ні другая ўмовы пры фарміраванні эканамічных суадносін не браліся ў разлік. Фактарам, які дэстабілізуе работу галіны, з'явіўся крызіс нявыплатаў. Запозычанасць прадпрыемствам агракомплексу за тавары і паслугі на 1 студзеня 1995 г. складала 748,3 млрд руб., у тым ліку сельгаспрадпрыемствам — 222,1. Толькі за год яна павялічылася болей чым у 16 разоў.

Праблема ўзаемных нявыплат складаная і шматфактарная. Карані яе ляжаць у затратнай структуры эканомікі, яе разбалансаванасці, высокім узроўні інфляцыі. Негатывнасць і няўменне шмат якіх гаспадарчых кіраўнікоў працаваць ва ўмовах рынку рэзка ўсугубляе становішча. На жаль, сёння няма простага і адназначнага рашэння, якое здымае ў кароткія тэрміны праблему ўзаемных нявыплат з парадку дня. Верагодна цалкам яе можна будзе вырашыць толькі з пачаткам уздыму эканомікі, ажыццяўленнем рэсурсазберагаючай палітыкі і паніжэннем інфляцыі. Аднак чакань, складаючы рукі, дабрабыту ў адзначанай сферы не трэба. Трэба шукаць шляхі выхаду з настолькі негатывнай з'явы ў нашай рэчаіснасці.

Што ж рабіць? Адказ на гэтае пытанне заўсёды прымушае апірацца на навукова-тэхнічны патэнцыял, які ў рэспубліцы немалы і які павінен даць адказы на надзённыя пытанні. Нам патрэбна канцэнтрацыя развіцця АПК з планам канкрэтных дзеянняў і мераў, а таксама эгапаў іх рэалізацыі.

Самай балючай з'явай для эканомікі сельскай гаспадаркі застаецца непарытэт цэн. Ступень дыспрапорцыі ў асноўным вызначае эканамічны паказчыкі галіны.

Пастанова ўрада аб свабодным цэнаўтварэнні ўказвае на накірунак палітыкі ў аграпрамысловым комплексе. Але шмат якія важныя дэталі працэсу фарміравання цэн нават не абазначаны.

Пазіцыя сельгасвытворцаў заключаецца ў тым, каб перапрацоўка прымала сыравіну па «справядлівай» цане, якая пакрывала б выдаткі і прыбытак. Ці магчыма гэта? Адразу ж адначымся — гэта немагчыма. Эфектыўнасць вытворчасці ў сельскай гаспадарцы такая нізкая, а затраты такія вялікія, што ўключэнне іх у сабекошт у поўным аб'ёме прывядзе да высокіх цэн на канчатковую прадукцыю. Ужыванне вырабленых прадуктаў будзе цалкам блакіравана.

Логіка падказвае далей, што рэгіёны са спрыяльнымі глебава-кліматчнымі ўмовамі апynuцца ў больш спрыяльных умовах, спад вытворчасці абдудзецца ў гаспадарках, дзе ўмовы найбольш неспрыяльныя, а іх чвэрць. Немінуча разарэнне сельгаспрадпрыемстваў, цяжкае становішча сельскага жыхара. Відавочна, што падтрымка АПК мае стратэгічнае значэнне. У сувязі з гэтым цэнаўтварэнне на сельскагаспадарчую прадукцыю ўяўляецца толькі як частка эканамічнай сістэмы, якая складаецца з цэн, механізма падтрымкі даходаў і аховы тавараў вытворцаў. Слова за навукай: якая ж сістэма дзяржаўнай падтрымкі патрэбна і будзе найбольш эфектыўнай?

На нашу думку, эканоміку нельга аздаравіць, не пашыраючы вытворчасць. Калі ж не адрадіць інвестыцыйны працэс, працэс назапашвання ў прадпрыемстваў, насельніцтва, нельга атрымаць рэальную таварную масу. Пераадольванне спаду інвесціравання мы звязваем з удаканалаваннем яго фінансава-кредытнага забеспячэння і з распрацоўкай дзяржаўных, рэгіянальных (абласных) інвестыцыйных праграм развіцця вытворчасці і сацыяльнай інфраструктуры сяла.

Што тычыцца першай пазіцыі, дык вопыт захаду паказвае, што працэс інвестыцый, доўгатэрміновых укладанняў ідзе там пераважна ад трэцяга звяна, а не ад камерцыйных банкаў, якія абслугоўваюць у асноўным рух зваротных капіталаў. І тут навука павінна сказаць сваё слова: а менавіта абгрунтаваць мэтазгоднасць і неабходнасць утварэння банкаў дзяржаўных доўгатэрміновых укладанняў, садзейнічання развіццю такіх структур, як іпатэчныя банкі, кредитарнай кааперацыі, сацыяльных фондаў і страхавых кампаніяў.

Узровень прадукцыйнасці сельскагаспадарчых угоддзяў у значнай ступені залежыць ад урадлівасці глебаў, якая ў апошні час мае тэндэнцыю да зніжэння, і аб'ёмаў выкарыстання сродкаў хімізацыі. Нягледзячы на крызіснае становішча эканомікі рэспублікі, у цяперашні час неабходна стабілізаваць балансы асноўных элементаў жыўлення і колькасць гумусу на ворных глебах. У сувязі з рэзкім павышэннем цэн на мінеральныя ўгнаенні вырасла роля арганічных угнаенняў як крыніцы самых танных пажыўных рэчываў.

У апошнія гады рэзка абвастрылася сітуацыя з вапнаваннем кіслых глебаў. З-за недахопу фінансавых сродкаў заданыя аб'ёмы не выкананы, падкiсленне глебаў стала выяўляцца ў шмат якіх гаспадарках і раёнах. У выніку прамы недабор раслінаводчай прадукцыі толькі ў 1994 г. склаў 105 тыс. т кармавых адзінак. Значна большы негатыўны эфект можа выявіцца ў наступныя гады, калі не прыняць адпаведных мер.

Пры рашэнні праблемы павышэння ўрадлівасці глебаў важнейшымі накірункамі дзейнасці навуковых устаноў акадэміі павінны быць распрацоўка і ўдасканалаванне тэхналогій вытворчасці прадукцыі на аснове больш рацыянальнага выкарыстання сельскагаспадарчых угоддзяў, мінеральных і арганічных угнаенняў, замена традыцыйных формаў угнаенняў на павольна дзеючыя ў мэтах скарачэння іх непрадукцыйных страў.

Важнейшай праблемай у сельскай гаспадарцы застаецца праблема самазабеспячэння рэспублікі зернем. Улічваючы прыродна-кліматчныя ўмовы, спецыялізацыю, якая традыцыйна склалася, і палітычную сітуацыю ў рэспубліцы ў цяперашні час і ў перспектыве, неабходна нараўне з вытворчасцю зерня нарошчваць і вытворчасць кармоў з траў. Гэтага можна дасягнуць за кошт павелічэння прадукцыйнасці кармавых угоддзяў на раллі, сенажацях і пашах пры меншых затратах у параўнанні з іншымі культурамі. Навука па ўсіх гэтых пытаннях павінна даць вычарпальныя, усебаковыя абгрунтаваныя адказы.

Навуковым калектывам неабходна распрацаваць эканамічны механізм і даць рэкамендацыі, якія зацікаўліваюць гаспадаркі і прадпрыемствы, што перапрацоўваюць сельскагаспадарчую прадукцыю, вырабляць высакаякасную сыравіну для кармоў, а камбікормавую прамысловасць—

вырабляць паўнацэнныя камбікармы. Неабходна павялічыць матэрыяльную зацікаўленасць гаспадарак і прадпрыемстваў у нарошчванні бялкова-вітаміннай сыравіны, прэміксаў у мэтах павелічэння іх паставак для камбікормавай прамысловасці. За кошт умацавання кармавой базы, развіцця камбікормавай прамысловасці мы зможам скараціць ужыванне зерня ў жывёлагадоўлі на 25—30%.

Асаблівае месца ў навуковых даследаваннях павінны знайсці пытанні, якія звязаны з такімі культурамі, як лён, цукровыя буракі і рапс.

Ацэньваючы праблему льнаводства ў цэлым, на наш погляд, неабходна выдзеліць два ўзаемазвязаныя накірункі: першы — развіццё льнаводства ў рэспубліцы з улікам інтарэсаў усіх партнёраў, якія ўваходзяць у сістэму, пачынаючы ад вытворцаў ільну і льносемя, перапрацоўшчыкаў і канчаючы збытам гатовай прадукцыі. Для гэтага неабходна аказаць практычную дапамогу ў арганізацыі акцыянерных таварыстваў з удзелам ільнасеючых гаспадарак і арганізаваць працу па стварэнні ў ільнаводчым падкомплексе рыначных структураў, другі — уваходжанне галіны ў міравую рыначную суполку на аснове раўнапраўнага гандлёвага партнёрства, для чаго павінен быць адноўлены і павялічаны экспартны патэнцыял ільновалакна ў аб'ёмах не менш за 25 тыс. т. Гэта забяспечыць прыбыл галіны на ўзроўні 10,3 млн. дал.

Для далейшага павелічэння эфектыўнага функцыянавання цукровай вытворчасці неабходна ажыццявіць шэраг арганізапыйна-эканамічных і тэхналагічных мерапрыемстваў. Агульная патрэба ў цукры складае 420 тыс. т. Аднак рэспубліка можа забяспечыць за кошт уласнай вытворчасці толькі 200—220 тыс. т, а астатнія 50% даводзіцца імпартаваць. Імпарт адсутнай колькасці цукру патрабуе валютных асігнаванняў у памеры 40—50 млн дал. штогод. Улічваючы абмежаваныя магчымасці валютных рэсурсаў і непрадказуемасць становішча сусветнага рынку цукру ў перспектыве, правамерна дапусціць узмацненне дыктату краін-экспарцёраў на ўнутраны рынак. Таму навуковымі ўстановам неабходна ўдакладніць асобныя пункты рэспубліканскай праграмы «Цукар», рэалізацыя якой здольна павялічыць уласныя рэсурсы да ўзроўню 80%.

Развіццё алейна-тлушчавага падкомплексу ў папярэднія гады базіравалася на прывазным раслінным алеі. Сёння сітуацыя змянілася ў бок пераарыентацыі на ўласныя сыравінныя рэсурсы і запатрабавала ўкаранення такой культуры, як рапс. Агульная патрэба ў алеі раслінным складае для рэспублікі 125 тыс. т, у тым ліку на харчовыя мэты — 100 тыс. т. Праблему мяркуюцца вырашаць за кошт пашырэння пасеваў рапсу да 150 тыс. га. Пры такім падыходзе можа быць вырашана і яшчэ адна праблема, а менавіта вытворчасць бялковых дабавак — шротаў у патрэбных колькасцях для прыгатавання камбікормаў.

Бульба ў рэспубліцы была і застаецца адной з вядучых харчовых культураў. Яна можа і павінна стаць адной з крыніцаў паступлення валютных сродкаў за кошт паставак харчовай і насеннай бульбы, а таксама крухмалу за межы рэспублікі. Усе нявырашаныя праблемы з гэтай культурай павінны быць у полі зроку вучоных рэспублікі.

З усёй разнастайнасці праблемаў, якія ўзніклі ў апошні час у жывёлагадоўлі, можна выдзеліць наступныя.

Нават у той час, калі ў рэспубліку штогод завозілася звонку каля 520 тыс. т бялковых дабавак па фондах і без іх да 30 тыс. т патакі, праблема бялку і цукру заставалася далёка нявырашанай. У цяперашні час гэта праблема абвастрылася да крайнасці і рашэнне яе патрэбна шукаць за кошт унутраных магчымасцяў. У сувязі з гэтым мэтазгодна паставіць перад навукай задачу па распрацоўцы для практычнага выкарыстання ўзвжаных крытэрыяў ацэнкі неабходнасці і рацыянальнасці вырошчвання ўсіх традыцыйных і новых культураў з улікам эканамічных умоў і рэсурсных магчымасцяў, якія склаліся.

Будаўніцтва жывёлагадоўчых комплексаў і птушкафабрык у свой час ажыццяўлялася з улікам танных энэрганосьбітаў. Таму ўсе яны ад-

розпіваюцца вялікай энергаёмістасцю, складанасцю механізмаў сістэм гноеўдалення і засцерагальных канструкцыяў. Большасць жывёлагадоўчых комплексаў рэспублікі інтэнсіўна эксплуатаецца на працягу 15 і больш гадоў. Іх тэхналагічнае абсталяванне ва ўмовах агрэсіўнага асяроддзя хутка зношваецца і патрабуе пастаяннага аднаўлення або замены. У той жа час дзеючыя сістэмы механізацыі і іх камплектуючыя частцы за ўсё выпускаюцца заводамі-вырабшчыкамі, якія знаходзяцца за межамі рэспублікі. Мы лічым, што Беларусь, якая мае значны прамысловы і інтэлектуальны патэнцыял, шмат якія тэхнічныя цяжкасці жывёлагадоўлі здольна вырашыць уласнымі сіламі. Навуковыя ўстановы павінны аб'яднаць свае намаганні на найбольш вострыя тэхнічныя праблемы жывёлагадоўчых комплексаў і фермаў, весці даследаванні па распрацоўцы малаэнергаёмістых экалагічна бяспечных і надзейных тэхналагічных сістэмаў і машынаў для серыйнай вытворчасці. Пры гэтым павінны ўлічвацца інтарэсы не толькі буйных вытворчасцяў, але і фермерскіх гаспадарак.

Важнейшай для жывёлагадоўлі застаецца праблема цэнаўтварэння і ўзаемавыгадных эканамічных сувязяў. Улічваючы гэтыя абставіны, хацелася б атрымаць навукова абгрунтаваную метадыку фарміравання закупачных цэнаў на прадукцыю жывёлагадоўлі, якая ўключае кошт затрат на вытворчасць кармоў, энерганосьбіты і матэрыяльна-тэхнічныя рэсурсы. Трэба мець навукова абгрунтаваную схему гаспадарчых сувязяў паміж комплексамі і таварнымі гаспадаркамі па забеспячэнні комплексаў кармамі і маладняком на ўзаемавыгадных умовах.

У племянной справе вучоныя павінны забяспечыць паскарэнне працэсу атрымання высокапрадукцыйных жывёл. Гэта задача павінна вырашацца навукай не толькі ўжо вядомымі метадамі, але і з выкарыстаннем навіейшых дасягненняў біятэхналогіі.

У рэспубліцы неабходна развіваць спецыялізаваную мясную жывёлагадоўлю. У свой час у гаспадарку была завезена немалая колькасць племянной жывёлы пароды з Францыі і іншых краінаў, створаны племянныя гаспадаркі. Прайшло ўжо 15 гадоў, а колькасць мясной жывёлы ў рэспубліцы не ўзрастае. Чаму? Адказ мае месца ў распрацоўцы сучаснай тэхналогіі ўтрымання і кармлення гэтай жывёлы, якая забяспечвала б атрыманне таннай і высака якаснай ялавічыны.

Вострай застаецца ў рэспубліцы праблема ялавасці пагалоўя матачнага статку. Сітуацыя такая, што 30—35, у асобных раёнах 40 і больш працэнтаў не даюць прыплоду. Становішча з захоўваннем жывёл усугубляецца недахопам ветэрынарных прэпаратаў, вітамінаў і іншых лячэбных сродкаў. У гэтай сітуацыі роля навуковых меркаванняў асабліва вялікая. Яна павінна больш прадметна і мэтанакіравана вывучаць гэтыя працэсы і даваць эфектыўныя рэкамендацыі спецыялістам у іх вырашэнні.

Ветэрынарнай навуцы трэба будзе ў найкарацейшыя тэрміны сканцэнтравать свае ўзмацненні на распрацоўку і ўдасканалванне мерапрыемстваў па ахове сельскагаспадарчых жывёл і стварэнне на асновах біятэхналогіі новых дыягнастычных, біялагічных і лячэбна-прафілактычных прэпаратаў, якія дазваляюць павялічыць захаванасць сельскагаспадарчых жывёл і забяспечыць ветэрынарны дабрабыт гаспадарак рэспублікі. Неабходна распрацаваць сродкі і метады, якія забяспечваюць фізіялагічна нармальны стан жывёл і атрыманне якаснай у ветэрынарна-санітарных суадносінах жывёлагадоўчай прадукцыі і ў першую чаргу ў раёнах з павялічанай экалагічнай нагрузкай.

Як ужо адзначалася, прычынай павелічэння захворвання і падзяжу жывёл з'яўляецца недастатковае забеспячэнне рэспублікі ветэрынарнымі прэпаратамі. У рэспубліцы практычна адсутнічае матэрыяльная база па іх вытворчасці і забяспечанасць з улікам завозу па асобных пазіцыях іх перавышае 10—12% ад рэальнай патрэбы. Яе мы будзем ствараць, калегіяй разгледжана праграма па рэалізацыі прапаноў.

У ліку першачарговых задач ветэрынарнай навукі і практыкі неаб-

ходна ажыццявіць комплекс мераў, які накіраваны на максімальнае пашырэнне асартыменту і аб'ёмаў выпуску ветэрынарных прэпаратаў, галоўным чынам з мясцовай сыравіны на існуючых прадпрыемствах РА «Белзоаветснабпрома», а таксама арганізацыі іх на буйных комплексах, птушкафабрыках, малых і сумесных прадпрыемствах.

У цяперашні час ветэрынарная навука рэспублікі мае больш за 30 актуальных навуковых распрацовак, укараненне якіх у вытворчасць дасць значную аддачу. Іх трэба цалкам выкарыстоўваць. Для гэтага трэба ўзмацніць матэрыяльную базу, арганізаваць іх прамысловую вытворчасць і ўкараненне ў ветэрынарную практыку.

Аналіз развіцця прамысловай перапрацоўкі прадукцыі жывёлагадоўлі паказвае, што створаная раней матэрыяльна-тэхналагічная база галіны не адказвае сучасным патрабаванням. Тэхналагічны ўзровень мяса- і малакаперапрацоўчых прадпрыемстваў яшчэ далёкі ад удасканалвання, не забяспечвае патрэбную глыбіню і комплекснасць перапрацоўкі сыравіны і другасных прадуктаў перапрацоўкі.

З адной тоны перапрацоўваемай жывёлы аб'ём таварнай прадукцыі ў нас ніжэй, чым у ЗША, у 1,5—2 разы. Усё гэта дыктуе настойлівую неабходнасць неадкладнага тэхнічнага пераўзбраення вытворчасці на базе дасягненняў перадавога замежнага і айчыннага вопыту і дасягненняў навукі.

Уцягненне максімальнай колькасці каштоўнай другаснай сыравіны ў вытворчасць з мэтай павелічэння выпуску прадуктовых тавараў — адна з актуальных задач для галіны, асабліва ва ўмовах спаду вытворчасці жывёлагадоўчай прадукцыі. Гэта мэта можа быць дасягнута шляхам прыцягнення замежных інвестыцыяў, тэхналогіяў, абсталявання, але неабходна максімальна выкарыстоўваць і нашы магчымасці.

Узнікла вострая неабходнасць арганізацыі вытворчасці прадуктаў дзіцячага харчавання на мясной і малочнай аснове, якая без неабходнага навуковага суправаджэння не можа быць вырашана. Трэба думаць аб вырашэнні праблемы расфасоўкі прадукцыі і яе ўпакоўкі, падаўжэння тэрмінаў захоўвання і рэалізацыі, распрацоўкі новых метадаў апрацоўкі харчовых прадуктаў.

Паколькі атрыманне ўраджаяў і дасягненне прадукцыйнасці жывёл на ўзроўні перадавых гаспадарак патрабуе павелічэння расхода ўсіх відаў рэсурсаў у 1,5—2 разы ў параўнанні з сярэднярэспубліканскімі паказчыкамі, а такі шлях на дадзеным этапе недапушчальны з-за абмежаванасці рэсурсаў, сельская гаспадарка і яе перапрацоўчая прамысловасць павінны развівацца шляхам шырокамаштабнага засваення рэсурсаў заберагаючых тэхналогіяў на аснове карнай мадэрнізацыі сродкаў механізацыі. Рэзервы эканоміі матэрыяльна-энергетычных рэсурсаў — у росце тэхнічнага і эксплуатацыйнага ўзроўню сродкаў механізацыі. Асабліва актуальная задача павелічэння якасці і надзейнасці сельска-гаспадарчай тэхнікі, пераадолення тэндэнцыяў рэзкага старэння парка машынаў.

Для папраўкі становішча, якое склалася, неабходна:

1) распрацаваць аптымальную занальную сістэму машын для механізацыі сельскай гаспадаркі, якая дазволіць знізіць наменклатуру выкарыстоўваемай тэхнікі і павялічыць эфектыўнасць яе выкарыстання;

2) развіваць уласнае сельгасмашынабудаванне для максімальнага ўзроўню самазабеспячэння рэспублікі тэхнікай да 40% наменклатуры сістэмы машынаў.

Мы чакаем ад навукі ўдакладнення меркаванняў па вырашэнні гэтых задач.

Ключавым пытаннем у аграрных пераўтварэннях з'яўляецца рэфармаванне зямельных суадносін. Пры іх ажыццяўленні неабходна максімальна захаваць перавагу буйнога землеўладання, канцэнтрацыю і спецыялізацыю вытворчасці. Такім чынам, зямельная рэформа павінна паступова развівацца і быць рэгулюемай.

Прынятыя ў апошнія гады заканадаўчыя акты і ўрадавыя пастановы ліквідавалі манаполію дзяржаўнай уласнасці на зямлю і адкрылі неабходныя перспектывы станаўлення зямельнага рынку. Разам з тым у гэтым важным пытанні ёсць шэраг нявырашаных праблемаў, рашэнню якіх павінна дапамагчы навука.

Патрабееца ажыццявіць шэраг пытанняў, якія звязаны з размеркаваннем сельскагаспадарчых угоддзяў для землекарыстальнікаў. З аднаго боку, неабходна забяспечыць перадачу зямлі ў рукі тых, хто здолее па-гаспадарску яе эфектыўна выкарыстоўваць. А з другога — не дапусціць сацыяльна несправядлівага абмежавання праў значнай часткі грамадзянаў рэспублікі на частку вартасці зямельнай уласнасці як агульнанароднай маёмасці.

Неабходна таксама распрацаваць больш выразны механізм функцыянавання зямельнага рынку і яго дзяржаўнага рэгулявання. Гаворка ідзе аб абгрунтаванні кошту на зямельныя ўчасткі ў розных рэгіёнах рэспублікі і на розных этапах развіцця зямельнага рынку, вызначэнні залоговай вартасці зямельных участкаў, арэнднай платы і зямельным налагаабкладанні ў цэлым.

Аktуальнай праблемай застаецца рэфармаванне прадпрыемстваў АПК у структуры рыначнага тыпу. Запушчаны ў рэспубліцы механізм раздзяржаўлення і прыватызацыі ўласнасці не ўлічвае асаблівасцяў галіны, тыпаў прадпрыемстваў, якія склаліся тут. Да канца не зразумелы механізм акцыянавання перапрацоўчых і аграсервісных прадпрыемстваў. Узнікае дастаткова шырокае кола праблем з выкарыстаннем імянных прыватызацыйных чэкаў «Маёмасць», якія выдаюцца сельскім працаўнікам. Рэфармаванне саўгасаў і іншых дзяржаўных прадпрыемстваў стрымліваецца адсутнасцю неабходнай заканадаўчай асновы.

Перш за ўсё неабходна ўдасканаленне ўнутранай структуры калгасаў і саўгасаў. Для гэтага патрабееца ажыццявіць іх арганізацыйна-тэхналагічную пераструктурызацыю, змяніць унутрыгаспадарчыя арганізацыйна-эканамічныя адносіны. Тым самым структурныя вытворчыя і іншыя падраздзяленні будуць падведзены да статусу самастойных суб'ектаў гаспадарання.

Роля эканамічнай навукі ў вобласці рэфармавання прадпрыемстваў заключаецца ў тым, каб прапанаваць шляхі ўдасканалення прававой асновы развіцця формаў уласнасці, вызначыць аптымальныя формы і метады прыватызацыі маёмаснай уласнасці калгасаў, саўгасаў, міжгасаў, перапрацоўваючых і аграсервісных прадпрыемстваў, распрацаваць механізм прыватызацыі суб'ектаў гаспадарання з улікам галінных асаблівасцей, крыніцаў фарміравання маёмаснай уласнасці.

Патрабееца далейшая распрацоўка больш рацыянальных арганізацыйна-вытворчых мадэляў сельскагаспадарчых прадпрыемстваў рыначнага тыпу і сістэмаў унутрыгаспадарчых эканамічных суадносін. Неабходна эксперыментальная іх праверка. Вядома, гэта патрабуе часу і сродкаў, але, каб не губляць тэмпы, трэба актыўна выкарыстоўваць замежны вопыт, асабліва краінаў бліжняга замежжа.

Рэфармаванне эканомікі дапускае ажыццяўленне перабудовы сістэмы кіравання. Без гэтага не могуць быць атрыманы жадаемыя вынікі. На жаль, гэта становішча недастаткова ўсвядомлена як на дзяржаўным, так і на гаспадарчым узроўні. Сучаснае кіраванне ў галіне сфарміравана пад уздзеяннем камандна-адміністрацыйнай сістэмы і мае ўсе ўласцівыя ёй недахопы. Гэта з аднаго боку. З другога, з прычыны зніжэння дысцыпліны яна не функцыянуе паспяхова. Кіраўніцкая сістэма зарыентавана галоўным чынам на дзяржаўную форму ўласнасці і таму з'яўленне новых формаў гаспадарання ўступае з ёй у супярэчнасць. Патрабуюцца іншыя падыходы, і роля пры іх выпрацоўцы адводзіцца навуцы.

Асноўная ўмова поспеху ў гэтым накірунку — прывядзенне ў адпаведнасць сістэмы дзяржаўнага кіравання і гаспадарчай самастойнасці прад-

приємстваў, якое заснавана на ўзмацненні ролі ўласніка ў працэсе кіравання.

Рэалізацыя іх шмат у чым залежыць ад забеспячэння суб'ектаў, якія гаспадарачь сацыяльна-эканамічнымі і прававымі рамачнымі ўмовамі гаспадарання, якія павінны забяспечваць дзяржаўныя органы кіравання АПК. Такім чынам, неабходна распрацаваць эфектыўную сістэму кіравання АПК на чале з міністэрствам сельскай гаспадаркі і харчавання, здольную адпаведным чынам ажыццяўляць такое рэгуляванне ва ўмовах рынку з комплексам інфраструктуры яе функцыянавання.

Пераход аграпрамысловага комплексу на рыначныя адносіны істотным чынам змяняе ролю гаспадарак пры рашэнні сацыяльных праблемаў. На дадзеным этапе неадкладнай задачай з'яўляецца распрацоўка праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця сельскай мясцовасці, яе матэрыяльнай падтрымкі. Навуковай прапрацоўкі патрабуюць пытанні стварэння ў сельскай мясцовасці бяспрыбыльных арганізацыяў і агенстваў, якія рабілі б сацыяльныя паслугі састарэлым, дзецям, інвалідам і г. д.

Пэўны вопыт пры падрыхтоўцы такіх рашэнняў ужо назапашаны. Важны комплексны падыход пры іх распрацоўцы і паняцце таго, што сацыяльная палітыка на сяле павінна быць накіравана на ўтварэнне якасна новых умоў жыцця, якія адпавядаюць сучасным запатрабаванням незалежна ад формы вытворчасці і рангавага пасялення. Тады можна спадзявацца на станоўчы вынік.

Найбольш вострай і складанай праблемай, якая зараз самастойна вырашаецца ў кожнай гаспадарцы ў залежнасці ад наяўнасці фінансавых рэсурсаў, з'яўляецца праблема аплаты працы. Змяненні ў аграрнай эканоміцы, інфляцыйныя працэсы ўнеслі ў арганізацыю аплаты працы значныя карэктывы. Перш за ўсё хвалюе вельмі нізкі ўзровень зарплаты працаўнікоў сельскагаспадарчых прадпрыемстваў. У снежні 1994 г. пры мінімальнай зарплате 20 тыс. руб., пражытачным мінімуме 162 тыс. руб. сярэдняя зароботная плата працаўнікоў сельскай гаспадаркі склала 172 тыс. руб., што толькі на ўзроўні пражытачнага мінімума і ніжэй спажывецкага бюджэту на 40% (сярэдняя зароботная плата ў прамысловасці — 295 тыс. руб., у 1,8 раза вышэй пражытачнага мінімума і на 10% вышэй спажывецкай карзіны). У галіне адбываецца паступовае вяртанне ад выкарыстання гасразліковых сістэмаў аплаты працы да стратных.

Таму лічым мэтазгодным заказаць навуковым арганізацыям акадэміі вывучыць вопыт арганізацыі і аплаты працы, рэгуляванне гэтых пытанняў з боку дзяржавы, як, напрыклад, у Японіі, Германіі ў перыяды выхаду з крызісу і стабілізацыі пад'ёму эканомікі. Зрабіць неабходна так, каб зароботная плата залежала не ад таго, дзе чалавек працуе, а як працуе.

Праблемы занятасці насельніцтва ў сельскай гаспадарцы актуальныя ва ўсе часы. Ва ўмовах эканамічнага крызісу разрыў паміж попытам і прапановай рабочай сілы ўзмацняецца. Каб не дапусціць беспрацоўя і сацыяльнага выбуху, неабходна служба занятасці ў сельскай мясцовасці і развітая галіновая структура эканомікі сяла. Неабходна распрацоўка навуковых падыходаў па вызначэнні прыярытэтаў развіцця. Галоўнае — захаваць сувязь з мясцовымі традыцыйнымі галінамі, выкарыстоўваць мясцовыя рэсурсы і, вядома, забяспечыць ахову навакольнага асяроддзя.

Кардынальныя змены ў эканоміцы вядуць да змен умоў занятасці, да вызвалення рабочай сілы са сферы вытворчасці, асабліва некваліфікаванай яе часткі. Каб пазбегнуць беспрацоўя і сацыяльнага напружання, неабходна рэгуляваць рынак працы. Таму неабходна стройная сістэма падрыхтоўкі кадраў. Яна павінна быць накіравана на фарміраванне працаўніка, які валодае рознабаковымі ведамі. Зусім новыя падыходы прад'яўляюцца да падрыхтоўкі працоўных кадраў, фермерскіх гаспадарак. Неабходна рыхтаваць працаўнікоў, якія спалучаюць у сябе функцыі пра-

цаўніка, спецыяліста і арганізатара. Планаванне ў вобласці падрыхтоўкі кадраў павінна базіравацца на аналізе змяненняў, якія адбываюцца, і на прагнозе будучага. Для гэтага мэтазгодна стварыць адзіную аўтаматызаваную інфармацыйную сістэму «Кадры ВПК» з банкам даных.

Ставячы задачы перад аграрнай навукай, мы, натуральна, разумеем, што рэалізацыя намечаных планаў знаходзіцца ў цеснай узаемасувязі з аб'ёмамі бюджэтнага і пазабюджэтнага фінансавання. Да цяперашняга часу выдзяляемыя сродкі складаюць толькі каля паловы патрэбнасцяў вядучых інстытутаў.

У гэтых умовах практычна няма магчымасці праводзіць на неабходным узроўні і ў поўных аб'ёмах даследаванні па прырытэтных накірунках развіцця АПК, якія маюць стратэгічнае значэнне, захаваць шматгадовыя стацыянарныя доследы. Мы ведаем, што ў інстытутах вымушаны карэкціраваць выкананне шэрагу заданняў, пераходзіць на скарачаны працоўны тыдзень. У вельмі цяжкім становішчы апынулася навука абласных і занальных доследных станцый, ВНУ. Не хапае сродкаў для набыцця прыбораў, лабараторнага абсталявання, вырабу эксперыментальных і доследных узораў, правядзення ў поўным аб'ёме селекцыйных прац, падрыхтоўкі навуковых кадраў, тут нізкая заробатная плата і празмерныя налогі. Гэтыя цяжкасці мы разумеем і будзем актыўна садейнічаць рашэнню ў межах нашых магчымасцяў.

На заканчэнне трэба сказаць, што навука мае патрэбу ў пастаяннай падтрымцы і ўвазе з боку Галоўных упраўленняў і ўпраўленняў Мінгаспраду, яго падведамасных арганізацый. Мы павінны з разуменнем адносіцца да праблемаў і турботаў навуковых устаноў, актыўна ўкараняць вынікі даследаванняў у вытворчасць. Толькі сумеснымі намаганнямі можна паспяхова вырашыць цяжкія і складаныя задачы, якія стаяць перад аграпрамысловым комплексам.